

ԱՐՄԵՆ ԱՍԱՏՐՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ գիտակրթական միջազգային կենտրոնի դասախոս,
իրավաբանական գիտությունների թեկնածու

ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԿԵՆՍԱԳՈՐԾՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻԻ ՏԵՍԱԿԱՆ ՄՈՏԵՑՈՒՄՆԵՐԸ

Իրավական կարգավորումը և իրավունքը մարդկային, հասարակական ֆենոմեններ են: Իրավունքը ստեղծվում է մարդկանց կողմից, գործում է մարդկանց միջոցով և մարդկանց համար: Իրավունքը նման չէ այսպես կոչված ֆիզիկական, բնական ուժերին, որոնք գոյություն ունեն մարդու գործողություններից անկախ: Իրավունքը կարգ է՝ սահմանված մարդկանց կողմից, իրենց համար: Իր գործողություններում մարդը ենթարկվում է պատճառահետևանքային օրենքին կամ գործում է ազատ, կամայականորեն: Ըստ պատճառականության կամ ազատության տեսության՝ իրավունքը ստեղծվում է ոչ թե անկախ, այլ մարդու գործունեության միջոցով, նրա միջնորդությամբ¹: Հետևաբար, մարդկության պատմության մեջ իրավունքի գոյության և գործողության հիմքերը կապված են մարդու էության հետ: Իսկ մարդն իր էությամբ «կենսասոցիալական հոգևոր» էակ է: «Մարդը՝ որպես էակ, ընդունակ է ակտիվորեն գործելու, հարմարվելու հանգամանքներին կամ փոխելու դրանք իր կարիքներին համապատասխան, ստեղծելու բնության մեջ գոյություն չունեցող առարկաներ, իր շուրջը ձևավորելու հատուկ արհեստական միջավայր՝ քաղաքակրթություն, և ժամանակ առ ժամանակ այն ավերելու, որպեսզի նորից իր իսկ ուժերով ձեռնարկի դրա վերստեղծումը և կատարելագործումը: Այսպիսով, մարդու՝ որպես էակի, հիմնական տարրերիչ առանձնահատկությունը այլ կենսաբանական էակներից կայանում է նրանում, որ մարդու գոյությունը միաժամանակ ընթանում է բնության մեջ, հասարակության մեջ և մշակույթում²: Բնության մեջ մարդը բնական էակ է և ապրում է բնական օրինաչափություններով, հասարակության մեջ սոցիալական էակ է և գործում է հասարակական օրենքներին (ներառյալ իրավական) համապատասխան, իսկ մշակույթում որպես հոգևոր իդեալական արժեքների ամբողջություն, մարդն ապրում է հոգևոր կյանքով: Մարդու գոյության և էության այս երեք կողմերը՝ կենսաբանակա-

նը, հասարակականը և իդեալականը, անխզելի են ու անբաժան: Դրանք՝ որպես մարդկության գոյության եռամիասնական կողմեր, փոխալայնմանավորված և փոխկապակցված են՝ փոխազդելով միմյանց վրա: Հասարակական կյանքում մարդը գործում է իր էության այդ երեք անխզելի նորմերին համապատասխան: Ամեն ինչ սկսվում է իրավական իդեալից՝ որպես հոգևոր աշխարհի երևույթ: Ձևավորվելով որպես իդեալ՝ իրավական գաղափարները ունեն զուտ բնական և հասարակական արմատներ: Այդ սխեմայով է զարգանում հասարակական կյանքը արդեն մի քանի հարյուրամյակ, եթե այդ իդեալը ներկայացնենք որպես բնական իրավունքի տեսություն: Մարդու կենսաբանական (բնական) էությունը հիմք տվեց մշակելու բնական իրավունքի տեսությունը որպես իդեալ: Այդ իդեալն իր իրականությունն ու պաշտոնական ամրագրումն ստացավ իրավունքի դրական աղբյուրներում (օրենքներում): Սակայն, միևնույն է, այդ իդեալը՝ որպես անհրաժեշտություն, դեռևս մնում է որպես չիրացված հնարավորություն, նորմատիվ բնույթ ունեցող իդեալի տեքստ, քանի դեռ չի վերածվել իրականության և իրավակարգի:

Հասարակական կյանքի իրավական համակարգի գործողության ընթացքում իրավունքի գոյության այդ երեք կերպերը՝ իդեալը, նորմը և իրականությունը, ունեն տարբեր հասցեատերեր: Իդեալը մշակում են հոգևոր արժեքների կրողները: Օրենսդրի խնդիրն է ապահովել այդ իդեալի, օրինակ՝ բնական իրավունքի կատեգորիաների վերածումը դրական իրավունքի՝ արտահայտված նորմատիվ ակտերում: Իրավական կյանքի հաջորդ շրջան ենթադրում է անցում պոզիտիվ-իրավական նորմերից իդեալի կենսագործման, իրացման, կիրառման: Ցանկացած իրավական համակարգի ձևավորման և կայացման սկզբում իրավական իդեալը առաջին շարքում է՝ որպես տեսություն: Այն դեռևս ընդամենը իդեալ է, երազանք: Սակայն, իրավական իդեալը՝ որպես նորմատիվ-արժեքային անհրաժեշտ

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

կերպար, ունի բարձրագույն, կատարյալ ձև: Այդ իդեալը համարվում է մարդու ընդունակության դրսևորում. մտքով, պատկերացումով, երազանքով դուրս գալ արդեն իսկ առկա «գոյի» շրջանակներից, ինչը գերազանցում է գոյություն ունեցող սովորական իրավական նորմերից: Իրավական իդեալն ունի նպատակային բնույթ և ընդունակ է հեղաշրջելու իրավագիտակցությունը և դրա միջոցով իրավական կյանքն ու համակարգը: Իրավական իդեալը, որ համապատասխանում է սոցիալական շահերին և սկզբնապես գոյություն ունի միայն իրավագիտակցության մեջ, իր ձևական և քաղաքակիրթ արտահայտությունն է գտնում իրավաբանական օրենքում: Իրավական իդեալը՝ որպես օրենքների տեքստում շարադրված կայուն նորմերի համակարգ, հասարակության համար երաշխիք է անվերջ փոփոխությունների, անկայունության և անորոշության դեմ, որովհետև հասարակական կյանքի ձգտումներից մեկն էլ կայուն կողմորոշիչներն են: Եթե չլինեին մարդկանց փոփոխականությունը և շահերի բախումը, ապա չէր լինի նաև իդեալին իրավական նորմատիվ ձև տալու անհրաժեշտությունը: Սակայն ինքը՝ օրենքի նորմը, ըստ էության, նույնպիսի իդեալական կառույց է: Չէ՞ որ հենց ինքը՝ նորմատիվ ձևը (օրենքը), դեռ իրական կյանքը չէ, այլ ընդամենը փաստաթուղթ, տեքստ, որ ուղղված է ապագային, այսինքն՝ միայն օրենքի հրապարակմամբ մենք չունենք այն, ինչ որ կա, այլ ընդամենը այն, ինչ որ պետք է լինի:

Այսպիսով, որպեսզի այդ «պետք է լինի»-ն դառնա իրականություն, այսինքն՝ իրական կյանքը ընթանա օրենքի նախանշած հունով, անհրաժեշտ են նոր ջանքեր՝ ուղղված դրական իրավունքի կենսագործմանը: Օրենքով ամրագրված իդեալը ինքնին չի երաշխավորում իրավակարգի գոյություն՝ օրենքին համապատասխանող հարաբերություն: Մա հասարակական կյանքի օրինաչափություններից է, որովհետև «մարդիկ որպես կանոն մտածում են մի բան, ասում այլ բան, անում երրորդը (և բոլորը՝ տարբեր կերպ): Ինչպես օրենքի բառերը չեն գործում առանց այն գիտակցելու, այնպես էլ իրավական պատկերացումները միայն նախանշում են անհրաժեշտ վարքագծի հնարավոր ուղիները, սակայն չեն պարունակում բավարար կամային ազդակներ դրանց իրականացման համար»³: Հետևաբար, իրավունքը իր գոյությամբ արժեքավոր է ոչ թե այնքանով, որ գոյություն ունի օրենքում և նույնիսկ իրավագիտակցությունում (որպես գիտելիք և պատկերացում), այլ որքանով որ կենսագործ-

ված է մարդկանց գործողություններում և վարքագծում, հասարակական հարաբերությունների կենդանի շրջանառության մեջ՝ վերածվելով արդեն կարգավորված փաստի՝ իրավակարգի:

Ինչպես և ցանկացած իրավական ակտի, այնպես էլ օրենքի ընդունումը, հռչակումը գործի սկիզբն է. խնդիրը կյանքում այն կենսագործելն է: Օրենսդրության իրականացումը ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց այնպիսի վարքագիծ, գործողություն և գործունեություն է, որոնցում կյանքում կենսագործվում են իրավական կարգադրագրերը: Ի տարբերություն այլ սոցիալական նորմերի իրականացման (սովորույթ, բարոյականություն և այլն)՝ օրենսդրության իրականացումն ունի իր յուրահատկությունները, որոնք բխում են իրավասահմանումների բնույթից: Այդ սահմանումները պետք է կենսագործել կյանքում՝ ստեղծելով իրական հնարավորություն իրավական իրականության:

Բնական իրավունքը որպես իդեալ են ներկայացնում բազմաթիվ գիտնականներ: Համաձայն բնական իրավունքի տեսության հետևորդների՝ բնական իրավունքը կատարելագործման կոչ է դրական իրավունքի համար, բայց ոչ միայն կատարելագործման կոչ, այլ նաև այդպիսի կատարելագործման պահանջ: Բնական իրավունքը հանդես է գալիս որպես իդեալ, որին պետք է ձգտի գործող իրավունքը իր զարգացման պատմական ճանապարհին: Ակնհայտ է, որ մարդկային բանականությունից բացի ոչ այլ ինչ ի վիճակի չէ որոշելու և ձևակերպելու այդպիսի իդեալը⁴: Այդպիսի իդեալին հասնելու համար բնական իրավունքը պետք է տա արտաքին ազատության բնութագիրը իր ծավալով և բովանդակությամբ, ինչպես նաև որոշի նորմերին ներկայացվող և սահմանափակող պահանջները: Այսպիսի հասկացությամբ բնական իրավունքը՝ որպես իդեալ, ոչ մի կերպ չի հակասում իրավունքի բնորոշմանը. «Իրավունքը արտաքին ազատությունն է՝ ներկայացված և սահմանափակված նորմով»:

Այսպիսով, փիլիսոփայական մոտեցման դեպքում մարդկային հասարակության իրավական համակարգի կայացումը մեծապես կախված է իրավական իդեալից (ծրագրից, տեսությունից), որը, անցնելով պոզիտիվացման գործընթացը, վերածվում է նորմատիվ ձև ունեցող իրավական պահանջների (տեքստի): Որպես այդպիսին՝ այդ պոզիտիվ իրավական ձևը դեռևս իրականություն չդարձած հնարավորություն է՝ չկենսագործված իրական կյանքում: Հետևաբար իրավական համա-

կարգի շարժումը պետք է շարունակվի՝ իրավական նորմատիվ ձևը կյանքում կենսագործելու և այդպիսով իդեալը իրականություն դարձնելու համար: Այս ամբողջ շղթան, ըստ էության, իրավունքի կենսագործունեությունն է, որի վերջնական նպատակը

իրավական, իդեալին համապատասխանող իրավակարգի հաստատումն է:

¹ Տե՛ս Կորկուով Մ. Մ. Лекции по общей теории права. Спб., юридический центр пресс, 2003. С.341.

² Տե՛ս Բачинин Զ. Ա. Сальников В. П. Философия права. Краткий словарь. Спб., Издательство “Лан”, 2000. С. 360.

³ Տե՛ս Լейст Օ. Է. Сущность права. Проблемы теории и философии права. М., ИКО “Зерцало-М”, 2002. С.270.

⁴ Տե՛ս Եգորով Ս. Ն. Аксиоматические основы теории права. Спб., Изд. “Лексикон”, 2001. С. 92.

РЕЗЮМЕ

Теоретические подходы к проблеме реализации права

В статье подвергнута анализу теория причинности или свободы, согласно которому право создается посредством человеческой деятельности, в связи с сущностью человека. Человек как “биосоциальное духовное” существо отличается от других биологических существ тем, что его существование одновременно протекает в природе, в обществе и в культуре. В природе человек живет согласно естественным закономерностям, в обществе согласно общественным законам (включая правовые), а в культуре как носитель духовных идеальных ценностей. Указанные три стороны бытия и сущности человека тесно связаны и неотделимы. Эти триединные аспекты человеческого существования взаимосвязаны, взаимообусловлены и находятся во взаимодействии. В общественной жизни человек функционирует в соответствии с данными неотделимыми нормами. Формируясь как идеал, правовые идеи имеют природные и социальные корни, которые реализуются и официально закрепляются в позитивных источниках права (в законах).

В заключении статьи отмечается, что право в своем существовании ценно тем, что реализуется в человеческих действиях, их поведении, в общественных отношениях, воплощаясь в урегулированный факт – правопорядок.

SUMMARY

Theoretical approaches to the problem of the law realization

In the article were analyzing the theory of causality or freedom, according to which the law created through human activity, through his intermediation connected with the basis of human nature. Distinguishing feature of a man as a “biosocial spiritual” being from other biological beings is that human existence comes at the same time in nature, society and culture. In nature man is a natural being and lives by natural laws, in the community it is a social being, and acts in accordance with public law (including - legal), and in culture, as the integrity of the spiritual ideal values, a man lives with spiritual life. These three aspects of human existence are inseparable. They, as three unified aspects of human existence, are interdependent and interrelated and influence each other. In public life, a person acts in accordance with these three inseparable norms. Formed as an ideal, the legal ideas have purely natural and social roots that derive their implementation and formalization in positive sources of law (the laws).

The conclusion of the article is that the law is valuable for it’s materialization in the actions and behavior of the person, in public relations, embodied in already settled fact – law and order.